

(I.) Boldizsár 1484 és 89 között Kőszeg várának kapitánya volt. Korábbi érdemeiért Mátyás király a család címerét kibővítette: a pelikánhoz egy szájában kardot tartó oroszlán társult, amely egy sziklabarlang bejáratában áll. Mátyás azzal indokolta az új címerállatot, hogy „nemcsak megbízható és hű vagy, hanem sziklaszilárd és bátor, mint egy oroszlán”. Ettől kezdve lett Fidelitate et fortitudine a család jelmondata.

Kiemelést érdemel a Batthyányak levelezése. Fennmaradtak a korai századokban írott szép, magyar nyelvű levelek, közöttük Balassi Bálint és Zrínyi Miklós költők levelei is. S ami meglepő, nemcsak a régi magyar családok tagjai, de a frissen beházasodott külföldiek is magyarul írtak.

Megtudhatjuk, hogy ki volt az a Batthyány, aki felépítette a budai Dísz téren álló Batthyány-palotát; s ki volt közöttük a jellegzetesen barokk főpap, aki a pozsonyi püspöki palotát.

A szerző ilyen kevésbé ismert családi legendákat is őriz:

— Az 1867-es kiegyezés után Erzsébet királyné szeretett volna személyesen is kibékülni a szabadságharcban szerepet vállalt magyar családokkal, így elsősorban a kivégzett miniszterelnök fiával (az 1846-ban született Elemérről), aki híresen szép és elegáns fiatalember volt. Erzsébet megkérte az akkorra már közeli barátjává lett gróf Andrássy Gyula magyar miniszterelnököt, hogy mutassa be neki Batthyány Elemért. A titokban előkészített és meglepetésnek szánt találkozó Andrássy pesti palotájában játszódott le, de kishíján meghiúsult. Ugyanis a gyanútlanul belépő Elemér, Andrássy szalonjában megpillantva a királynét, hirtelen sarkonfordult és távozni akart.

Andrássy kiszámította az ifjú szándékát, elé került, s nem menekülhetett az Erzsébettel való találkozástól. Így megismerkedvén, Batthyány megenyhült a tüntetően magyar-barát, s magyarul beszélő Erzsébet kedvességétől, s elfogadta meghívását a gödöllői kastélyba is.

Egy ízben aztán Batthyány Elemér Erzsébet királynéval lovagolt ki a gödöllői parkba, amikor szembe lovgolt velük Ferenc József. A király elhaladtában szalutált, de Batthyány Lajos fia elfordította a fejét, s nem vett tudomást apja hóhérajáról. A dolog természetesen titokban maradt; a kiegyezés után Ferenc József nem akart még egy „Batthyány-ügyet”.

A történetek szemszögéből jelentős dokumentum, de kultúrtörténetek, kutatók számára is érdemesek adalékokkal szolgáló mű írója végül megjegyzi: — A Batthyány-család grófi ágának leszármazási táblázataiból kitűnik, hogy néhány elágazásukat elhagyva vagy igen vázlatosan érintve, nagyszüleimig vezetem a családfát. A boldog emlékü dr. Batthyány Strattmann László hercegig, aki anyai nagyapám volt, és Batthyány Zsigmond grófig, apai nagyapámig. —

Művelődéstörténeti jelentőségű mű. A magyar sorskérdések iránt elmélyültebben érdeklődők számára: szakmunka.

Batthyány Társaság, Budapest, 1992.

Mi a magyar?

SZERKESZTETTE: SZEKFI GYULA

A mű a Magyar Szemle Társaság 1939-ben napvilágot látott kötetének reprintje, amelyben a magyar értelmiség — írók, művészek, tudósok — színe-java próbált történelmünk sorsfordító idején, a második világháború küszöbén válaszolni arra a kérdésre: MI A MAGYAR? Babits a magyar jellemről, Keresztúry Dezső az önismereti utunkról, Zsirai Miklós nyelvünk alkatáról, Kodály a magyarság megnyilatkozásáról a zenében, Zolnai Béla a magyar stílusról, Szekfi Gyula a magyar jellemről, Eckhardt Sándor a magyarság külföldi arcképéről foglalta össze nézeteit, Gerevich Tibor pedig az új magyar művészettörténet, képzőművészet körvonalait vázolta fel. A szerzők gondolataikat útbaigazításnak szánták a jóhiszemű magyaroknak, „akik a kíméletlenül ránk rohanó szellemi áramlatok, propagandák káoszában, amikor magyar magyarra mutat mint rossz, gyöngé, hamis, beteg magyarra, nem tudják többé, mi is az igazi magyarság”. Így született meg az az átfogó mű, amely maig a nemzeti önismeret egyik alapvető munkája. Legtöbb gondolata ma is idősebb, tovább építésre alkalmas; melyet betűhív szöveggel, de felújított képanyaggal ad közre most a Helikon.

A TRIANONI BÉKE mesterséges határok közé kényszerítette a magyarságot. Az új helyzetben — mindenekelőtt az elszakított területek népével kapcsolatban — egyre égetőbbé válik a kérdés: mi tartja fenn így a magyarságot, mely rétegekbe kell gyökeret vernie, ha nem akar a szelek játékvá válni, midőn az állam védősátorát elvitte felőle a fergeteg? A magyarság a művelődés sáncain kénytelen megvetni a lábát, s a szellemi szolidaritás azon kötelékeit kell megerősítenie — vallja Keresztúry Dezső —, amelyekkel a közös történelmi sors, a közös haza és rokon vér fonták össze a népet.

Ravasz László kifejti, hogy a magyarság értékét az biztosítja, hogy az emberi szellemnek sajátos minőségét adja. Olyant, amilyent e világon senki más nem ad, csak a magyar. A magyarral az emberi szellem gazdagabbá, változatosabbá lesz. Ezt érezte ösztönszerűen Széchenyi, amikor arról beszélt, hogy az emberiséget meg kell ajándékoznunk egy nemzettel: a magyarral. Önálló, tiszta formájú, egyeneslelkű nemzettel. Ezt meg is tette a magyar. Ezer esztendő alatt egy darabnyi földön nagy erkölcsi és szellemi erőkről tett tanúbizonyságot.

Babits a magyar nép nyíltszeműségét és nyílt szelleműségét emeli ki. Kultúrája 900 év óta együtt halad Európáéval; az idegent egy évezreden át vendégszeretettel ölelte magába. Nyelvünk a legmásfajtabb elemeket tudta befogadni anélkül, hogy jellegét elvesztette volna. Országunk sokszínűsége, történetünk viszontagságai hozzászoktattak a benyomások folytonos záporához. Nyíltsággal fogadjuk a szellemi élményt is. Irodalmunk egyik büszkesége a műfordítások sokasága és kitűnő volta. A magyar szabadságszeretet lényege pedig Zrínyi jelszába foglalható össze: NE BÁNTSD A MAGYART! Hisz minden nemzeti küzdelem nálunk tulajdonképpen csak védekezés.

A magyar emberre biológiai alapon is, a szó szoros értelmében áll a költő szava:

*„Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned s halnod kell.”*

Zsirai Miklós: — Vallásunk, művészetünk, tudományunk és jogrendünk éppúgy Európáé, mint a mienk. Egyedül a nyelvünk a mi külön sajátunk és senki másé. Bástyánk, lélekgyepünk, védelmi rendszerünk, hódító hadseregünk; szent kapunk, amelyik kizár és befogad, menedéket nyújt és otthonunkat jelzi. Ezt beszélni és művelni: az igazi *Ars Hungarica*. — mondja Ravasz Lászlóval.

— Ha azt keressük, hogyan fejeződik ki a magyar népi-nemzeti jelleg a magyar költészetben, akkor legkiválóbb szellemeinkhez kell fordulnunk — mondom Farkas Gyulával —, azokhoz, akiket a nemzeti köztudat halhatatlanoknak érez. Miként a magyar — Európa térképén — különböző történeti erők gyűjtőpontjában mindig megőrizte létét, úgy a magyar költő is, minden külső hatás ellenére — legnagyobb egyéniségeiben — felemelkedett európainak.

Kodály Zoltán tanulmánya keresi az utat, mely az alkotó művészt erőinek forrásához, a népi kultúrához vezeti. A kötet munkatársai közt talán ő érzi át legjobban minden nagy magyar alkotó gondját, a nyugati és népi örökség összeegyeztetését: „Egyik kezünket még a nogáj-tatár, a votják, cseremisiz fogja, másikat Bach és Palestrina. Össze tudjuk-e fogni e távoli világokat?”

Gerevich Tibor: — Midőn a magyar művészek a jáki mesterektől a Kolozsvári-testvérekig és Kassai Jánosig megelégnék Bécis művészi életét, Magyarország nagy, erős birodalom. A jáki apátsági templom építésének és pazar díszítésének idején, IV. Béla korában könnyen kiheverte a tatárdúlás epizódját; teljesítvén hivatását a művelt Európával szemben, hogy azt megvédelmezze. Nagy Lajos korában Európa egyik legmodernebb állami és gazdasági berendezésű, katonai, politikai és műveltségi erejével egyik erős országa. Zsigmond idejében a nemzetközi politika egyik legfontosabb tényezője, küzpontja. Korvin Mátyás alatt hatalma, tekintélye egyre emelkedik, műveltsége fényesen ragyog. A reneszánsz és humanizmus eszméit Olaszország után elsőnek vette át s közvetítette nyugati, északi szomszédai felé. A magyar történet tragikus határpontjáig, Mohácsig a művészet terén Ausztriával szemben Magyarország

volt a többet adó fél. Ez a viszony később az ország szétदारabolása és az abból folyó vérvesztés következtében megváltozott, bár a közös forrás, amelyből Ausztria és örökös tartományai, valamint — részben Bécs közvetítésével — Magyarország és Erdély merítettek. Olaszország, az olasz művészet volt.

Történeti, egyháztörténeti okok hozták létre a magyar művészet korai századainak latin-mediterrán, olasz és francia igazodását, amit megkönnyített a magyar szelempi alkat összetétele. A magyar alkotó művészetet az Európaszerte kisugárzó olasz és francia hatás nevelte. A magyar művészet leggazdagabb stíluskorszaka — amely leginkább felelt meg gondolkodásmódjának és művészi temperamentumának, a román volt.

Helikon, Budapest, 1992.

DR. ORMÁNDI JÁNOS

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Szeged

Gondolatok a nevelésről

A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola kiadója február végén jelentette meg Gácsér József: Gondolatok a nevelésről, Pedagógiai antológia I. című könyvét.

A *kötet mottója*: „A tanárt nem a pápaszem, a notesz és a tekintély teszi, hanem a lélek és az értelem csodálatosan egyesült fogékonysága a gyermek álmái és vágyai iránt.” (Juhász Gyula).

A könyv pedagógiai nézeteket, elképzeléseket, véleményeket ad közre, azzal a céllal, hogy az olvasó egy kicsit eltöprengjen mindazon, amit a magyar nevelés történetének gazdag tárháza tartalmaz.

Az 52 évesen elhunyt Hegedűs András pedagógiai író, irodalom- és neveléstörténész tanulmányaiból megtudhatjuk, hogy a nevelésben az érzelmi töltés, a nemes indulat, a szfin, az érzelmi invenció, a személyes példa ugyanolyan fontos, mint a didaktikai precizitás, a csiszolt módszerek és az ismeretek alaposága.

Megismerhetjük Arany János, Juhász Gyula, Móra Ferenc, Németh László, Imre Sándor pedagógiai nézeteit is a nevelésről és az oktatásról.

Széchenyi István neve és a nevelés-oktatás társadalmi fejlődést segítő ereje napjainkban is egyre gyakrabban szerepel a magyar köztudatban. Az élet megállást nem tűrő haladás, örökös tökéletesedés, amelyben az embernek természeténél fogva, erejéhez mérten, tudatos munkával kell részt vennie. „Titokzatos létünk céljának akkor felelünk meg legjobban, ha azon a helyen, melyre a sors állított, hazánk és ez által, a mindenség tökéletesbítésén tehetőségünk szerint fáradozunk.” (HITEL)

A mai modern európai pedagógiai irányzatok gyökereit ismerhetjük meg Vámosi Nagy István: A kissvábhegyi Waldorf iskola 1926—33 és Maria Montessori: Az ember nevelése című írásaiból. Burchard Erzsébet bemutatja, hogyan lett a Montessori-módszer híve: „Az kapott meg, hogy ... emberként becsülte a gyermekeket, meglátta bennük a tanulni vágyást, az igyekezetet, és tudott a kezükbe adni olyan eszközöket, amelyekkel maguk képezhették magukat.”

Mészáros István kiváló neveléstörténészünk írásaiból Sfk Sándort, a pedagógust ismerhetjük meg. Tanulmányának címe: „Igaztól, jótól, széptől sose félttem...” „Magyarságtudat és magyar iskolatörténet” című tanulmányában arra a kérdésre kapunk választ, és polemizálhatunk a szerzővel, hogy legyen-e nemzeti jellege a magyarországi iskoláknak.

Pukánszky Béla monográfiájának részlete Schneller István „személyiség paedagógiáját” elemzi és értékeli.